

Barbara Gołębiewska

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

INWESTYCJE I ŹRÓDŁA ICH FINANSOWANIA W GOSPODARSTWACH O RÓŻNICOWANYCH POWIĄZANIACH Z OTOCZENIEM

THE INVESTMENTS AND SOURCES OF FINANCING IN FARMS OF VARIED RELATIONS WITH THE ENVIRONMENT

Słowa kluczowe: inwestycje, źródła finansowania, kredyty inwestycyjne

Key words: investments, source of funding, investment credits

Synopsis. Przedstawiono zróżnicowanie nakładów inwestycyjnych oraz stopy inwestycji w rolniczych gospodarstwach rodzinnych w zależności od poziomu ich powiązań z otoczeniem. Stwierdzono, iż najwyższe nakłady inwestycyjne, ponoszono w gospodarstwach o najwyższych powiązaniach z otoczeniem. Były one finansowane głównie środkami własnymi oraz kredytem. Kolejnym źródłem były fundusze UE w połączeniu z kredytem i środkami własnymi.

Wstęp

Rozwój przedsiębiorstw jest nieodłącznie związany z działalnością inwestycyjną i możliwościami jej finansowania. Niezaprzeczalne także jest stwierdzenie, iż realizowane inwestycje decydują o sile lub słabości danego przedsiębiorstwa. Dotyczy to także gospodarstw rolniczych, gdzie funkcjonuje wiele małych, słabych ekonomicznie jednostek. Jak podaje Zwolak [2007] potrzeby inwestycyjne w rolnictwie polskim są znaczne, na co wskazuje bardzo wysoki stopień zużycia środków trwałych (w 2004 r. – 70,3%). Rolnictwo polskie ma opinię zapóźnionego technologicznie, nadmiernie rozdrobnionego i przeludnionego. Szczególnie jest to związane z niską jakością środków trwałych [Dzun 2003]. Od czasu wprowadzenia gospodarki rynkowej można jednak zaobserwować znaczne zróżnicowanie działalności inwestycyjnej w rolnictwie. Jak podaje Kusz [2009], od 1990 roku w rolnictwie polskim można wyróżnić cztery fazy inwestycyjne. Są to okresy 1991-1994 – I faza, charakteryzująca się ujemną dynamiką inwestycji, następnie lata 1995-1996 – II faza, okres bardzo dynamicznego wzrostu inwestycji, 1997-2003 – III faza, w której znów wystąpiło ujemne tempo inwestycji. Od 2004 roku, czyli od momentu przystąpienia Polski do UE, rozpoczęła się IV faza, charakteryzująca się dodatnim tempem wzrostu nakładów inwestycyjnych (ok. 20%).

Możliwości inwestycyjne gospodarstw rolniczych zależą od wielu czynników. Z jednej strony są to uwarunkowania tkwiące wewnątrz gospodarstw, z drugiej natomiast wynikające z warunków, jakie występują w ich otoczeniu. Wymiernym elementem, który możemy zaliczyć do pierwszej grupy jest przede wszystkim poziom dochodu osiąganego przez rolników. Stwarza on możliwości finansowania działalności rozwojowej ze środków własnych. Ważnym czynnikiem jest skłonność do inwestowania, czego wymiernym efektem może być właśnie podejmowanie decyzji inwestycyjnych. Jak wskazuje Woś [2000] jest to informacja wskazująca na to, czy rolnik przejawia postawę prorozwojową, czy nastawiony jest „konsumpcyjnie”. Należy jednak podkreślić, iż korzystne warunki w otoczeniu gospodarstw na pewno przyczyniają się do podejmowania działalności inwestycyjnej. O rodzajach inwestycji w gospodarstwach rolniczych często decydują warunki przyrodnicze i preferowany kierunek produkcji. Jest to związane z wyposażeniem z odpowiednie maszyny i urządzenia niezbędne do prowadzenia produkcji w określonych warunkach. Do warunków otoczenia, stwarzających możliwości do inwestowania, a właściwie do finansowania tych inwestycji zaliczyć należy: stopy oprocentowania kredytów inwestycyjnych, ich dostępność, jak również poziom wsparcia działalności inwestycyjnej w rolnictwie z zewnątrz (m.in. środki UE, pomoc państwa). Celem działań inwestycyjnych, także w gospodarstwach rolniczych, może być modernizacja gospodarstw rolnych wiążąca się z wprowadzaniem nowych technologii, poprawą jakości produkcji, różnicowaniem działalności rolniczej lub dostosowaniem warunków produkcji rolnej do wymogów ochrony środowiska.

Realizacja inwestycji, jak wskazują Józwiak i Kagan [2008] jest świadectwem prowadzenia działalności rynkowej, modernizowania gospodarstwa i powiększania skali produkcji. Umożliwia to utrzymanie się na rynku, a modernizacja gospodarstw sprzyja poprawie jakości wytwarzanych produktów. Jak wskazuje w swoich badaniach Czudec [2008], znaczny odsetek rolników podawał, iż zamierzenia inwestycyjne dotyczą zakupu maszyn rolniczych i ziemi. Wynika to także z badań Mikołajczyka [2007], który podaje, iż w strukturze rzeczowej nakładów inwestycyjnych w latach 1993-2005 dominowały maszyny i urządzenia (34,1% nakładów inwestycyjnych).

Prowadzenie działalności inwestycyjnej wymaga zgromadzenia środków finansowych. Źródła finansowania inwestycji mogą być zróżnicowane, chociaż podstawowym powinna być przede wszystkim działalność operacyjna przedsiębiorstwa.

Cel i metodyka badań

Celem opracowania jest określenie i ocena zróżnicowania nakładów inwestycyjnych i stopy inwestycji w gospodarstwach rodzinnych, w zależności od poziomu ich powiązań z otoczeniem. Za gospodarstwo inwestujące uznano te jednostki, w których dokonano zakupów środków trwałych lub inwestycji budowlanych. Badania przeprowadzono w 225 gospodarstwach, z grupy będącej w obserwacji FADN (nieprzerwanie) w latach 2004-2007. Wybrane do analiz obiekty reprezentowały grupy o wielkości ekonomicznej od 4 do 40 ESU oraz z pięciu najczęściej występujących typów rolniczych (uprawy polowe, gospodarstwa mleczne, gospodarstwa o systemie wypasowym, gospodarstwa utrzymujące zwierzęta ziarnożerne oraz gospodarstwa mieszane). Nie uwzględniono gospodarstw bardzo małych (poniżej 4 ESU) oraz dużych, gdyż ich liczebność nie spełniała wymogów grupowania¹. Teren badań ograniczono do regionu Mazowsza i Podlasia. Przyjęto, iż jest to rejon reprezentujący znaczne zróżnicowanie pod względem prowadzonej produkcji rolniczej, skupiający ponad 1/3 gospodarstw objętych systemem FADN. W badanym okresie tylko 4 gospodarstwa nie podejmowały działań inwestycyjnych. Można więc stwierdzić, iż w większości były to jednostki nastawione na rozwój, ewentualnie na prowadzenie działalności w dotychczasowym wymiarze (inwestycje odtworzeniowe).

Do analiz, gospodarstwa pogrupowano według wielkości wskaźnika powiązań z otoczeniem². Dokonano podziału na grupy wykorzystując wielkość odchylenia standardowego. Wydzielono w ten sposób cztery grupy:

- I – gospodarka o poziomie wskaźnika poniżej 0,420,
- II – wskaźnik w granicach 0,421-0,520,
- III – wskaźnik w granicach 0,521-0,620,
- IV – o największych powiązaniach z otoczeniem – wskaźnik powyżej 0,620.

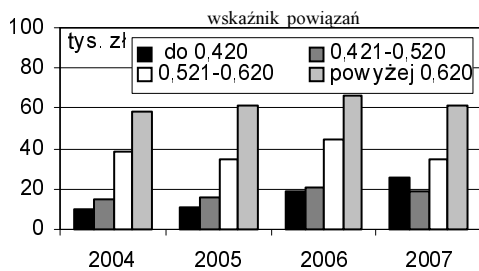
W poszczególnych grupach dokonano oceny wielkości ponoszonych nakładów inwestycyjnych oraz źródeł, z których rolnicy korzystali przy ich finansowaniu.

Poziom nakładów inwestycyjnych i stopa inwestycji

Wartość inwestycji brutto przyjęto zgodnie z metodyką FADN, jako wartość zakupionych i wytworzonych środków trwałych pomniejszoną o wartość sprzedanych oraz przekazanych nieodpłatnie środków trwałych w roku obrachunkowym, z uwzględnieniem zmiany wartości stada podstawowego [Wyniki standardowe... 2008]. W badanych gospodarstwach poziom wydatków inwestycyjnych był związany z wielkością wskaźnika powiązań z otoczeniem. Średnia wartość zrealizowanych inwestycji w latach 2004-2007 była najwyższa w grupie gospodarstw o najwyższym wskaźniku powiązań i wynosiła ponad 60 tys. zł. W gospodarstwach o najniższych kontaktach z otoczeniem była prawie czterokrotnie niższa. W latach 2004-2007 można było zaobserwować zbliżony poziom nakładów inwestycyjnych w dwóch pierwszych grupach gospodarstw (o niższym wskaźniku powiązań). Zdecydowanie wyższymi wydatkami inwestycyjnymi charakteryzowały się grupy trzecia i czwarta. W grupie trzeciej poziom nakładów był wyższy ponad 2-krotnie niż w dwóch pierwszych, natomiast w grupie czwartej ponad 3-krotnie, w porównaniu do gospodarstw o najniższych powiązaniach z otoczeniem.

¹ Dla gospodarstw będących w polu obserwacji FADN niemożliwe jest publikowanie danych dla grupy obejmującej mniej niż 15 gospodarstw.

² Dokładny schemat ustalania wskaźnika powiązań gospodarstw rolniczych z otoczeniem prezentuje opracowanie Gołębiewskiej [2010].

Rysunek 1. Wartość inwestycji brutto w gospodarstwach o zróżnicowanym stopniu powiązań gospodarki z otoczeniem
Źródło: opracowanie własne.

W grupie czwartej udział nakładów inwestycyjnych w dochodzie był niższy w stosunku do grupy trzeciej, a w latach 2004 i 2007, także w stosunku do grupy drugiej. Przyczyną niższych nakładów inwestycyjnych w gospodarstwach o najwyższych powiązaniach z otoczeniem może być poziom ich rozwoju. Może to wskazywać, iż są lepiej wyposażone w czynniki produkcji, nie muszą więc inwestować znacznej części dochodu. Natomiast relacja nakładów inwestycyjnych w stosunku do kwoty amortyzacji wzrastała wraz ze wzrostem wskaźnika powiązań z otoczeniem. Oznacza to, iż odpisy amortyzacyjne nie wystarczały na pokrycie wydatków inwestycyjnych, co mogło wskazywać, że podejmowane inwestycje były działaniami rozwojowymi (a nie tylko odtworzeniowymi).

Jako miarę zdolności do inwestowania przyjęto stopę inwestycji określaną udziałem nakładów inwestycyjnych w dochodzie rolnika [Woś 2000]. Stopę inwestycji ustalono także, jako wyrażoną w procentach relację wartości inwestycji brutto do kwoty amortyzacji środków trwałych [Józwiak, Kagan 2008]. Wyniki obliczeń zaprezentowano w tabeli 1. Zaprezentowane dane wskazują, iż stopa inwestycji, liczona stosunkiem nakładów inwestycyjnych do dochodu rolniczego, była najniższa w gospodarstwach o najsłabszych kontaktach z otoczeniem. Wzrost poziomu stopy inwestycji był jednak obserwowany wraz ze wzrostem powiązań z otoczeniem do pewnego poziomu.

Tabela 1. Stopa inwestycji w gospodarstwach o zróżnicowanych powiązaniach z otoczeniem

Gospodarstwa o wskaźniku powiązań	Nakłady inwestycyjne/dochodu rolniczego w latach				Nakłady inwestycyjne/amortyzacja środków trwałych w latach			
	2004	2005	2006	2007	2004	2005	2006	2007
do 0,420	24,5	37,0	28,7	35,3	61,4	96,8	126,8	133,7
0,421-0,520	61,0	45,8	48,1	39,7	136,3	125,4	157,6	118,2
0,521-0,62	68,8	52,6	52,8	39,4	237,0	202,7	250,4	178,3
Powyżej 0,620	57,8	49,6	51,1	38,9	250,1	237,3	248,0	212,2

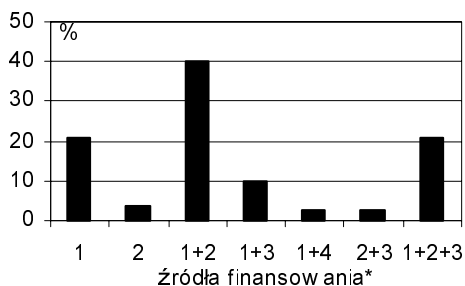
Źródło: jak na rys. 1.

Źródła finansowania działalności inwestycyjnej

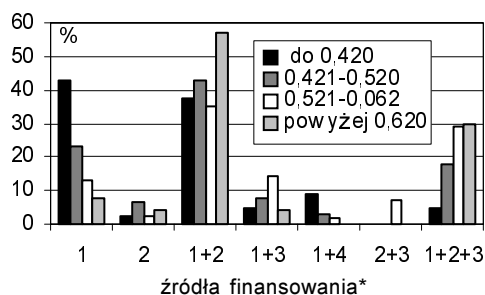
Problemem polskiego rolnictwa są ograniczone możliwości gospodarstw do kreowania funduszy inwestycyjnych. Jak podaje Woś [2000] ograniczenia te dotyczą także takiego stopnia samofinansowania działalności rolniczej, która nie pozwalałaby na realną deprecjację bazy kapitałowej. Gospodarstwa rolnicze nie są w stanie sfinansować swoich przekształceń jedynie ze środków własnych. Jak wskazuje Klepacki [1997] gospodarstwa rolnicze praktycznie w każdym kraju nie mogą finansować swoich potrzeb ze źródeł wewnętrznych.

Działania inwestycyjne podejmowane przez rolników mogą być finansowane z różnych źródeł. Głównym jednak był kapitał własny, z którego uzyskane korzyści w opinii rolników w odniesieniu do ponoszonych kosztów przewyższają dochód możliwy do uzyskania przy zaangażowaniu kapitału obcego. W przypadku korzystania z kapitału obcego istotne znaczenie ma korzystanie z kredytów. Kredyty bankowe były do tej pory najważniejszym źródłem finansowania zewnętrznego w rolnictwie [Klepacki 1997, Daniłowska 2007]. Choć jak podaje Szymańska [2002] rolnicy wykazują dużą awersję do ryzyka zaciągania kredytów bankowych, nawet w sytuacji, gdy są one dostępne na szczególnie korzystnych warunkach.

Sytuacja uległa zmianie w niektórych regionach kraju, po wejściu Polski do UE. Jak wynika z badań Kusza [2007] w gospodarstwach regionu podkarpackiego głównym źródłem finansowania działalności inwestycyjnej były dotacje unijne, jako źródło obciążone najniższym kosztem. W drugiej kolejności były wykorzystywane własne środki finansowe i kredyty. Jak podaje Daniłowska [2007], z obcych źródeł finansowania rolnicy preferowali pożyczki nieformalne (w porównaniu z pożyczką w banku). Wiąże się to jednak z ich niską wartością, a zatem i ograniczeniem w finansowaniu projektów inwestycyjnych w gospodarstwie.

Rysunek 2. Źródła finansowania działalności inwestycyjnej w badanych gospodarstwach
* 1 – środki własne, 2 – kredyt, 3 – środki UE, 4 – inne.
Źródło: jak na rys. 1.

Rysunek 3. Źródła finansowania działalności inwestycyjnej w gospodarstwach o zróżnicowanym stopniu powiązań z otoczeniem
Oznaczenia: jak na rys. 2.
Źródło: jak na rys. 1.

Wykorzystanie poszczególnych źródeł finansowania działalności inwestycyjnej w badanych gospodarstwach zaprezentowano na rysunku 2. Spośród gospodarstw podejmujących działania inwestycyjne największy był udział jednostek wykorzystujących w realizacji inwestycji środki własne oraz kredyt. Gospodarstwa takie stanowiły ponad 40% ogółu inwestujących. Około 20% gospodarstw realizowało działania inwestycyjne jedynie ze środków własnych i tyle samo jednostek korzystało ze środków własnych w połączeniu z kredytem i środkami UE. Niższy był natomiast udział gospodarstw, które łączyły środki własne i fundusze UE. Wskazuje to, iż gospodarstwa korzystające w finansowaniu inwestycji ze środków UE, nie zawsze miały własne wystarczające zasoby finansowe, potrzebne przy wykorzystaniu funduszy UE (procentowy udział własny, czy otrzymanie środków pomocowych po zrealizowaniu inwestycji). Niski, bo kilkuprocentowy, był natomiast udział gospodarstw korzystających tylko z kredytów, jak również z kredytów w połączeniu ze środkami UE.

Wyraźne zróżnicowanie źródeł finansowania zaznaczyło się w przypadku analizy gospodarstw w zależności od ich powiązań z otoczeniem (rys. 3). Gospodarstwa o najsłabszych związkach z otoczeniem wykorzystywały przede wszystkim własne środki do finansowania inwestycji oraz własne w połączeniu z kredytem. Bardzo wyraźny był spadek udziału gospodarstw finansujących działania inwestycyjne tylko z własnych źródeł wraz ze wzrostem wskaźnika powiązań z otoczeniem. Gospodarstwa z grupy o najsilniejszych związkach z otoczeniem korzystały z bardziej zdwersyfikowanych źródeł finansowania. Były to przede wszystkim połączone formy środków, czyli oprócz własnych także kredyty i środki UE.

Podsumowanie

Najwyższe nakłady inwestycyjne ponoszono w gospodarstwach o najsilniejszych kontaktach z otoczeniem. Również w tych jednostkach relacja wartości inwestycji brutto do amortyzacji środków trwałych była najwyższa. Natomiast stopa inwestycji wyrażona udziałem nakładów inwestycyjnych w wartości dochodu rolniczego nie osiągała w tych gospodarstwach najwyższego poziomu. Może to skazywać, że wyposażenie tych gospodarstw było na wysokim poziomie, wydatki inwestycyjne mogły więc być niższe.

Przeprowadzone analizy wskazują, iż głównym źródłem finansowania podejmowanych inwestycji były środki własne w połączeniu z kredytem. Nie można było jednoznacznie stwierdzić, że wyższy poziom wskaźnika powiązań z otoczeniem w badanych gospodarstwach pociągał za sobą większe zróżnicowanie zewnętrznych źródeł finansowania.

Literatura

- Czudec A.** 2008: Wyposażenie w czynniki wytwórcze a konkurencyjność gospodarstw rolniczych. *Roczn. Nauk. SERIA*, t. X, z. 3.
Daniłowska A. 2007: Poziom, zróżnicowanie oraz uwarunkowania kosztów transakcyjnych kredytów i pożyczek rolniczych. Wyd. SGGW, Warszawa.

- Dzun W.** 2003: Nakłady inwestycyjne i bieżące w rolnictwie polskim w świetle dochodów rolników w latach 1990-2001. *Wieś i Rolnictwo*, nr 3.
- Gołębiewska B.** 2010: Organizacyjno-ekonomiczne skutki zróżnicowania powiązań gospodarstw rolniczych z otoczeniem. Wyd. SGGW, Warszawa.
- Józwiak W., Kagan A.** 2008: Gospodarstwa towarowe a gospodarstwa wielkotwarowe. *Rocz. Nauk. Rol.*, seria G, t. 95, z. 1.
- Klepcki B.** 1997: Produkcyjne i ekonomiczne przystosowania gospodarstw prywatnych do zmian warunków gospodarowania. Wyd. SGGW, Warszawa.
- Kusz D.** 2007: Źródła finansowania inwestycji rzeczowych w wybranych gospodarstwach rolniczych Podkarpacia. *Rocz. Nauk. SERiA*, t. IX, z. 1.
- Kusz D.** 2009: Nakłady inwestycyjne w rolnictwie polskim w latach 1990-2007. *Rocz. Nauk. SERiA*, t. XI, z. 2.
- Mikołajczyk J.** 2007: Inwestycje rolnicze w Polsce w latach 1990-2005. *Rocz. Nauk. SERiA*, t. IX, z. 1.
- Szymańska M.** 2002: Stopień wykorzystania kredytów na zakup nieruchomości rolnych. *Roczniki AR w Poznaniu*, t. CCCXLIII.
- Woś A.** 2000: Inwestycje i akumulacja w rolnictwie chłopskim w latach 1988-1998. Komunikaty Raporty, Ekspertyzy. IERiGZ, Warszawa. z. 466.
- Zwolak J.** 2007: Ocena reprodukcji środków trwałych w rolnictwie polskim po 1989 roku. *Zag. Ekon. Rol.*, nr 1. Wyniki standardowe uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN w 2008 r. [www.fadn.pl].

Summary

The aim of this paper is to evaluate how differ the investments and assets reproduction ratio in the farms characterised by different level of market relations. It was found that with the increase of the market relations ratio in farms increases the volume of farm investment too. The sources of investment financing were different, but always mixed. Own funds supplemented by bank loans were the primary source of investment financing. Next, in smaller group of farms, investment were financed in part with funds from CAP programmes with required share of own financial resources. The farmers own share in financing the investments came both from own resources and bank loans.

Adres do korespondencji:

dr inż. Barbara Gołębiewska
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie
Wydział Nauk Ekonomicznych
ul. Nowoursynowska 166
02-787 Warszawa
tel. (22) 593 42 31
e-mail: barbara_golebiewska@sggw.pl